

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Валентин Молодиченко, Алла Сердюк

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

В статті розглядається становлення і формування професійної природничо-екологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Аналізується проблема існування і співіснування людини з оточуючим середовищем, антропологічний вплив на біосферу. В процесі його екологічного вивчення закладаються основи ціннісних орієнтацій учнів, поняття ними взаємозв'язків між окремими компонентами природи, людиною і навколишнім середовищем, необхідності в повсякденному житті дотримання правил поведінки в природі, екологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, екологічна компетентність, екологічна свідомість.

Анотация:

В статье рассматривается становление и формирование профессиональной природно-экологической компетентности будущего учителя начальной школы. Анализируется проблема существования и сосуществования человека и окружающей среды, антропологического влияния на биосферу. В процессе его экологического изучения закладываются основы ценностных ориентаций учащихся, понятия ими взаимосвязей между отдельными компонентами природы, человека и окружающей среды, необходимости в повседневной жизни придерживаться правил поведения в природе, экологической компетентности будущего учителя средней школы.

Ключевые слова: экологическое образование, экологическая культура, экологическая компетентность, экологическое сознание.

Summary:

There are shown development of professional future primary school teacher's nature-ecological competition. There is analyzed insist human and environment, anthropological influence to biosphere. During its ecological study of values orientation of pupils, terms its communications between components of nature, human and environmental, also needs everyday lifes' rules of behavior in environmental, ecological elementary school future teacher competition.

Keywords: ecological education, ecological culture, ecological competition, ecological humanity.

Постановка проблеми. Згідно з історичним аналізом еволюційного розвитку абсолютно на всіх стадіях розвитку людина була тісно пов'язана з навколишнім світом. Так, з того часу як сформувалося високоіндустріальне суспільство небезпечно втручання людини в природу різко підсилилося, розширивши обсяг і різноманіття, на сьогодні світу це загрожує мегаглобальною небезпекою для усього людства планети Земля. Це підвищується втрачання непоновлюваних видів сировини, усе більше орних земель вибуває з земельного фонду тобто, економічного сектору господарства, через будівництво на них міст, заводів та виробничих підприємств. А це спонукає людину до усе більше зростаючого антропологічного втручання в біосферу – головну оболонку планети, у якій існує життя.

Як показує практика, ХХ століття принесло людству чимало земних благ, завдяки бурхливому розвитку науково-технічного прогресу (НТП), але в той же час поставило

життя на Землі на межу глобальної екологічної катастрофи. Зростання кількості населення, інтенсифікація видобутку корисних копалин і викидів, що максимально забруднюють Землю, спричинюють докорінні зміни у природі і позначаються, перш за все, на самому існуванні людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії природи і людини в сучасному світі давно набула глобального характеру. Упродовж багатьох десятиліть здійснювалося хижацьке відношення до природного середовища: вирубування лісів, лісових смуг, затоплення мільйонів гектарів родючих земель, виведених з обороту земельного фонду країни, нагромадження низки промислових і сільськогосподарських виробництв, які забруднюють навколишнє середовище, наслідки Чорнобильської катастрофи, яка відбулася 26 квітня 1986 р. створили досить серйозну загрозу існуванню взагалі української нації [1].

Шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту. Екологічна освіта в XXI ст. стала необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку. Різними аспектами дослідження природознавчих й екологічних питань, а саме для вчителів початкової школи займалися наступні вітчизняні та зарубіжні вчені-науковці: А.М.Богуш, Н.Ф.Виноградова, Н.В. Лисенко Т.М.Байбара, Н.В.Гавриш, О.О.Ліннік, Н.І.Черв'якова, В.С.Кукушин, К.П.Ланге, та інші.

Формування цілей статті. Основною метою статті є висвітлення безпосереднього значення формування природничо-екологічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в процесі професійної підготовки й визначення необхідних для цього умов та пристосування до певної території (країни) в сучасному українському суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання українських громадян з високим рівнем природничих, екологічних знань, екологічної свідомості й культури на основі нових критеріїв оцінювання взаємовідносин людського суспільства й природи повинно стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України. Вирішення цих питань має забезпечити формування цілісного екологічного знання й мислення, необхідних для прийняття екологічно обгрунтованих народногосподарських рішень на рівні регіонів, галузей, підприємств країни загалом.

Концепція екологічної освіти України як елемент концепції гармонійного розвитку країни набуває сьогодні значення все більш актуального й важливого державного документа. Збалансований, природничий, екологічно безпечний гармонійний розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою професійної компетентності екологічної освіти майбутнього вчителя початкової школи відповідно до міжнародних вимог.

На наш погляд, особливо актуальною на сучасному етапі розвитку українського суспільства є проблема співіснування та спілкування людини з оточуючим середовищем, взаємодія людства з усіма існуючими на планеті формами життя, позитивний антропологічний вплив на біосферу в цілому.

Сьогодні вимагає негайних тотальних соціальних змін, які передбачають відмову від агресивного, нераціонального використання природного середовища, переоцінку усталених поглядів соціуму на природу, перебудову і нову систему цінностей. Так дуже гостро постає потреба перед вищою освітою, вірного виховання існуючого підростаючого й послідуєчих за ним поколінь, починаючи з молодшого віку, спонукати екологічно грамотно, професійно та компетентно, керуючись гуманним особливим ставленням до природного середовища, підійти до формування тісного співіснування й спілкування та взаємодії з природою.

Однією з головних особливостей вивчаемого природничо-екологічного блоку, є те, що в ньому формується перші уявлення про оточуючу природу, весь існуючий матеріальний світ, Землю у взаємодії із суспільством загалом. В процесі його вивчення

зкладаються основи ціннісних орієнтацій учнів, поняття ними взаємозв'язків між окремими компонентами природи, людиною і навколишнім середовищем, необхідності в повсякденному житті дотримання правил поведінки в природі. Загальні глобальні питання взаємодії природи й суспільства конкретизуються прикладами господарської діяльності населення своєї місцевості, бережливого відношення до природи, закріплюються учнями в ході виконання елементарної практичної роботи по вивченню і охороні навколишнього природного середовища.

Важливою задачею сучасної природничо-екологічної, географічної науки в усьому світі виявляється не допомога в освоєнні нових земель і природних багатств, а всебічне обслуговування великої праці всього людства з використання існуючих природних багатств, перетворенню природи й господарства вже освоєних регіонів і країн.

Так, як на нашій планеті, постійно відбуваються будь-які змінення: руйнуються гори, формуються нові вулкани, під дією морських хвиль, розмиваються берега, заростають річки й озера, створюються штучні канали, ріки, моря тощо. Сучасні науковці-дослідники навчилися пророчити і прогнозувати не тільки змінення які постійно відбуваються в природі, але й ті, що можуть відбутися, наслідки антропологічної людської діяльності.

Таким чином, поле діяльності сучасного науковця суттєво розширилося у зв'язку із потребами постійно змінюючого сучасного суспільства.

Для розвитку пізнавальної самостійності учнів, вчитель пропонує їм до підготовки уроку підібрати замітки з книг, журналів, газет, в яких було показано роль сучасної екологічної науки, а також участь науковців в дослідженні дозвілля.

Природознавча та екологічна освіта й культурно-екологічне виховання є невід'ємними чинниками формування особистості молодшого школяра, його світосприйняття та світоспоглядання. Саме вони визначають основну позицію, яку займе людина в подальшому соціумі, в системі: суспільство-природа – людська діяльність, її стосунки з навколишнім світом, її цілі, завдання й цінності. І саме виховна робота професійно компетентних фахівців засобами позашкільної екологічної освіти і природоохоронної діяльності покликана формувати свідому, обізнану і доброзичливу у стосунках із природою, всебічно гармонійно розвинену особистість [2].

Першочергова задача державного значення - це формування якісної професійної компетентної підготовки фахівців екологічного профілю починаючи з дошкільного віку дитини до її повної освіти.

Тому провідне завдання вчителя початкових класів – в навчальному процесі: на уроках і заняттях, позаурочної, позакласної, позашкільної роботи і через участь школярів у різних видах праці викликати в них зацікавленість, глибокий інтерес до природних явищ та об'єктів, прищеплювати повагу до всього живого і корисливого, створеного людською працею, формувати поважне та бережливе ставлення до природи, а також особисте бажання примножувати своєю діяльністю красу рідного краю, землі, батьківщини.

Для формування природознавчої компетентності молодших школярів особливу увагу необхідно приділити розвитку їхньої емоційної сфери, формуванню позитивних почуттів до об'єктів природи, які відповідно і будуть мотивувати здобуття природознавчих знань та вмінь, гуманну поведінку учнів у природному доквіллі. Зовсім неможливе духовне становлення особистості без природного середовища. Людина розпочинає процес спілкування з природою з раннього віку поступово впливаючи на формування її характеру протягом всього життя. Духовні потреби людини тісно пов'язують з усвідомленням вічної і невичерпної краси світу. Тому так позитивно діють на нас поява першого сніжку взимку; зелені, квітучих дерев та розпуск квітів навесні; яркий світ сонечка влітку, теплий літній дощик, спів й щебетання пташок.

Науково-технічний прогрес змінив життя людей. Умови існування стали більш комфортними але водночас відбулася втрата єдності людини з природою. Зараз у світі домінує споживацьке ставлення до багатств природи.

Отже, проблема раціонального використання природних ресурсів і збереження довкілля дуже актуальна саме для України, оскільки від цього залежить гармонійне співіснування суспільства, природи і людини. Науковці та вчені-дослідники України, прямо пов'язують вирішення проблеми збереження природи з точки зору екологічного виховання, акцентуючи увагу на тому що, поки продовжується таке людське ставлення за таких умов, доти, у кожній особистості не сформовано свідоме почуття відповідальності за ставлення до довкілля нічого не зміниться на краще.

Екологічний досвід накопичується при спілкуванні з природою і стає традицією. Він дуже важливий і ним необхідно вправно користуватися, з урахуванням сучасних можливостей організації використання природних ресурсів на благо майбутнього розвитку держави. Дбайливе ставлення до природи – частина загальної культури народу, тому виховання відповідального ставлення до навколишнього середовища – першочергове завдання сучасної освіти.

Екологічна освіта – безперервний процес навчання, виховання і розвитку особистості, спрямованих на виховання системи наукових і практичних знань і умінь, ціннісних орієнтацій, поведінки і діяльності, що забезпечують відповідальне ставлення до навколишнього соціального середовища і здоров'я.

Метою екологічної освіти є становлення екологічної культури особистості та суспільства як сукупності практичного й духовного досвіду взаємодії людства з природою, що забезпечує його виживання і розвиток.

Екологічна культура – система принципів раціонального природокористування, умінь вирішувати соціально-економічні задачі без шкоди для навколишнього середовища і здоров'я людей. Тобто це наявність у особистості певних знань і переконань, готовність до діяльності, практичних дій, направлених на дбайливе ставлення до природного середовища.

Отже, екологічна культура є системою, що складається з ряду взаємопов'язаних елементів: екологічних знань, екологічного мислення, культури почуттів, культури екологічної поведінки.

Ключову роль у розвитку екологічної культури відіграє становлення екологічної свідомості особистості: екологічний підхід до формування свідомості. Екологічна свідомість складається з усвідомлення суті екологічних законів, розуміння причин суперечностей у системі «природа-суспільство», усвідомлення небезпеки глобальних екологічних катастроф і локальних екологічних криз, пізнання себе і ставлення до себе й навколишнього світу як до компонентів єдиної системи. Ставлення і розвиток екологічної культури пов'язані з родинними, суспільними і виробничими відносинами.

Національна програма виховання учнів 1-12 класів, розроблена МОН України, Академією педагогічних наук України та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, наголошує на тому, що виховання учнів у сучасній загальній школі здійснюється в контексті національної та загальнолюдської культури, охоплює навчально-виховний процес, ґрунтується на свободі вибору мети життєдіяльності та поєднує інтереси особистості суспільства, держави, нації. Програмою передбачається залучення учнів до різних форм творчої та суспільно-корисної діяльності, зокрема: пізнавальної, пропагандистської, оздоровчої, ігрової, трудової, спортивної, художньо-естетичної, культурної, рекреаційно-екологічної тобто. Цю діяльність організовують вчителі й вихователі у дозвілля, а тобто в позаурочний час.

Необхідно докорінно змінювати технологію виховного процесу, вибудувати його на основі використання таких педагогічних технологій, які ставлять за мету створення умов для осмислення суті моральних норм і правил, їх доцільності, добровільного їх

сприйняття, творчого застосування, набуття досвіду морально-ціннісного ставлення до навколишнього світу, людей і самого себе.

Таким чином, екологічне виховання як педагогічний процес полягає у формуванні екологічної культури особистості. Учителі фахівці з даного питання мають допомогти молодшим школярам усвідомити суть основ сучасних проблем екології та їх актуальність, сформуванню у них елементарне почуття особистої відповідальності за стан найближчого до кожного з них природного оточення. А для цього необхідний певний обсяг знань, доступний учню згідно його віку [3].

Основні екологічні поняття – взаємозв'язок живих істот одна з одною із навколишнім середовищем, різноманітний вплив людини на природу – розкриваються на уроках. Але тільки формування самих лише понять у такому важливому питанні, як екологічне виховання молодших школярів початкової школи, замало: насамперед, екологічна освіта повинна, перш за все, неодмінно поєднуватися з екологічним вихованням. Існуючий досвід показує, що екологічне виховання можливо успішно здійснювати у різних формах і не тільки в урочний час, а й у години позакласного спілкування, дозвілля. Екологічні знання й вміння учнів накопичуються, розширюються і поглиблюються в ході багатьох різноманітних виховних заходів (екскурсія, екологічна стежина, прогулянка шкільним подвір'ям), що мають по-перше, навчальний; по-друге, роз'яснювальний; по-третє, практичний зміст. На основі знань здобутих під час, екскурсій, подорожей у природу, екологічних акцій, а також повсякденного досвіду учні вчаться самостійно робити висновки, щодо надмірне й неекономне використання природних ресурсів, недбалу суспільну господарську діяльність.

Виховна ефективність екологічної діяльності значно зростає, коли діти є не лише її виконавцями а й організаторами. Педагог повинен давати учням більше творчих завдань, як колективних, так і самостійних, які навчають розв'язувати задачі колегіально, у співпраці, спонукають до пошуку власних рішень. Творчий підхід до проблем виховання екологічної культури є запорукою результативності роботи вчителя.

Кожна держава, якщо вона має прагнення до процвітання і добробуту свого народу, піклується про сім'ю, яка є основою кожного суспільства, держави. Треба наголосити, що яка держава, така й сім'я і навпаки. В нашій країні для цього прийнято і послідовно поступово реалізуються вимоги законів, концепцій, декларацій. Вони вимагають від всіх органів влади, верств суспільства сприяння повноцінному гармонійно-екологічному розвитку та вихованню дітей у сім'ї, організації повного природничо-рекреаційного відпочинку та цілковитого оздоровлення, так як сім'я є сумарним показником суспільного розвитку. Стан сімейних відносин (вплив батьків на суспільне виховання дітей, а саме природничо-екологічного) відображає моральний стан суспільства, якість та рівень життя загалом. Виділяються основні напрямки, які мають важливе значення для формування свідомості щодо ролі сім'ї у житті суспільства, виховання нового підрастаючого покоління, створення необхідних умов для посиленої реалізації економічних, екологічних, соціальних, демографічних, духовних функцій сім'ї, культури її планування. Вимагає рівноваги між правами держави та сім'ї, пріоритетності інтересів кожної дитини незалежно від стану сім'ї. Гарантує повноцінний фізичний, психічний, інтелектуальний, соціальний розвиток та забезпечення підтримки з боку держави, діяльності громадських організацій, благодійних фондів.

Тобто природничо-екологічне виховання, набуті шкільні знання і вміння повинні паралельно підтримуватися й розвиватися у кожній українській родині для сталого розвитку і подальшого добробуту суспільства.

Слід зазначити, що школа майбутнього повинна як найповніше використовувати для всебічно гармонійного розвитку дитини все, що дає природа, навчати усього, що може робити людина своєю соціальною, антропологічною діяльністю, аби природа й надалі їй вірно служила. І задля цього «ми повинні берегти, і поповнювати природні багатства, які маємо», В.Сухомлинський.

Висновки. Роль педагогічної, природничо-екологічної діяльності вчителя початкової школи є безумовно головною при взаємодії його з учнями. Зумовлюється перш за все, власне екологічними цілями, які досягаються через розв'язання закономірно пов'язаних між собою поставлених задач. Діяльність вчителя складається в системі екологічних дій, спрямованих на предмет природничо-екологічної діяльності – навчально-пізнавальну діяльність молодшого школяра. Дії в конкретних ситуаціях виконуються певними способами, що визначаються ознаками і властивостями предмета, його відносинами і умовами в яких дії відбуваються. Діяльність індивіда не є самодостатньою, вона повинна стати складовою частиною сумісної діяльності, яка є необхідною умовою навчальної діяльності школярів. Всі ці основи розвитку важливої взаємопов'язаної системи: природа-суспільство-екологія-культура повинні формуватися та вивчатися на уроках природознавства, що є пріоритетним напрямком суспільства, освіти, країни.

Сучасна українська загальноосвітня школа, набуток її природничо-екологічного просвітництва, виховної екологічно-культурної діяльності повинні бути тісно пов'язані з продовженням патріотичного, національного, громадського, культурного, природничого, екологічного, естетичного, духовного, трудового виховання в сім'ях учнів.

Список використаних джерел

1. Бабенко Т.П., Хілько Л.Ф. та ін. Екологія рідного краю: Підручник для 9 класу загальноосвіт. навч. закл. - Запоріжжя: «Прем'єр», 2006. – С. 5 – 6.
2. Концепція екологічної освіти України //Директор школи. – № 16 (208) 2002. - С. 20 – 29.
3. Виховання екологічної культури у молодших школярів // Початкова освіта., №15 (687) квітень 2013. - С. 12 – 13.

Список используемой литературы

1. Бабенко Т.П., Хилько Л.Ф. и др. Экология родного края: Учебник для 9 кл. общеобразовательной школы. – Запорожье: «Премьер», 2006. – С. 5-6.
2. Концепция экологического образования // Директор школы. - № 16 (208) 2002.- С. 20 – 29.
3. Воспитание экологической культуры у младших школьников.// Начальное образование., № 15 (687) апрель 2013. – С. 12-13.

Referencer

1. Babenko T. P., Hilko L.F. Ecology is a science about home: Ecology of native town. 9 form. – Zaporizha: Premier, 2006. – P. 5-6
2. The conception of ecology education Ukraine // Director schkoly. – № 16 (208) 2002. – P. 20-29.
3. The behavior of ecology culture elementary school // Pochatkova osvita, №15 (687) April, 2013. - P. 12 – 13.

Відомості про авторів:
Молодиченко Валентин Вікторович
Сердюк Алла Михайлівна
Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького
м.Мелітополь, вул.. Леніна 20,
Запорізька обл.,723 12, Україна

Молодиченко Валентин Вікторович – доктор філософських наук, професор, ректор Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, професор кафедри початкової освіти (м.Мелітополь).

Сердюк Алла Михайлівна – кандидат географічних наук, доцент кафедри початкової освіти (м.Мелітополь).

Молодиченко Валентин Вікторович – доктор философских наук, профессор, ректор Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого, профессор кафедры начального образования (г.Мелитополь).

Сердюк Алла Михайлівна – кандидат географических наук, доцент кафедры начального образования (г.Мелитополь).